

Тенденції соціального і правового захисту ветеранів в Україні після 24.02.2022

ЗМІСТ

Вступ	3
Організаційна спроможність Мінветеранів та фінансування гарантій соціального захисту ветеранів	4
Вшанування пам'яті.....	10
Ветеранські статуси.....	16
Реабілітація та реінтеграція ветерана	17
Матеріальне підтримка, житло та освіта	26
Розвиток ветеранського бізнесу	34
Висновки.....	38

Вступ

Після 24.02.2022 більшість ветеранів України повернулися на військову службу, що зумовило виникнення подвійної природи статусу Захисників - вони одночасно користуються правами та гарантіями військовослужбовця та мають право на соціальний захист, який держава гарантувала ветеранам.

Проте з початком широкомасштабного вторгнення росії органи державної влади (та Міністерство у справах ветеранів України зокрема) постало перед низкою нових викликів. Зокрема, значне збільшення тих, хто має право на статус ветерана, вже виявило низку гарантій соціального захисту, які лише декларуються, проте не забезпечуються державою. Окремі гарантії наразі скасовані або призупинені (виплата середньої заробітної плати за місцем роботи або надання пільг щодо санаторно-курортного лікування), що негативно впливає на рівень довіри ветерана до держави.

Це вкотре доводить важливість переходу від системи державних пільг до послуг та необхідності надавати такі послуги відповідно до потреб ветерана для забезпечення максимально ефективної державної підтримки у сфері повернення ветерана до мирного життя, збільшення добробуту ветерана/ветеранки та їхніх сімей.

Головні напрями підтримки ветеранів, щодо яких, зокрема, відбувалися законодавчі зміни після початку широкомасштабного вторгнення рф (надання послуг із реабілітації, забезпечення житлом, реалізація політики пам'яті) комплексно проаналізовані у цьому звіті.

Організаційна спроможність Мінветеранів та фінансування гарантій соціального захисту ветеранів

Згідно з п. 7 Положення про Міністерство¹ Мінветеранів здійснює свої повноваження безпосередньо, а також через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Усього в обласних центрах та в місті Києві утворено 25 відділів. Відділ є територіальним органом та самостійним структурним підрозділом у складі апарату Мінветеранів, який безпосередньо підпорядкований державному секретарю Мінветеранів. Діяльність Відділу спрямовується і координується одним із заступників Міністра згідно з розподілом обов'язків. Повноваження Відділу поширюється на територію тієї області, де він розташований.²

Якість та ефективність роботи відділів є не менш важливою, аніж робота профільного міністерства, адже відділи безпосередньо контактують з ветеранами та впливають на реалізацію їхніх прав та пільг.

Так, відділи реалізують державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, забезпечують психологічну реабілітацію, соціальну та професійну адаптацію, зайнятість, санаторно-курортним лікуванням, а також житлом; відповідають за вшанування пам'яті ветеранів.³

Водночас, розпорядженням Кабміну від 15 листопада 2022 року № 1022-р⁴ відділи перейменовані на сектори, а також реорганізовано деякі територіальні відділи Мінветеранів. Відділ у Донецькій області, відділ у Луганській області та відділ в Харківській області об'єднано в міжрегіональний відділ у Донецькій, Луганській та Харківській областях. Крім цього, самостійний відділ у Дніпропетровській області став частиною міжрегіонального відділу в Дніпропетровській, Херсонській областях, Автономній Республіці Крим та Севастополі. В першу чергу це пов'язано із тимчасовою окупацією частини території України, що безумовно має негативний вплив на діяльність Міністерства на місцях.

Одним із завдань Мінветеранів є розгляд звернень громадян. Відповідно до опублікованої статистики за 2022 рік⁵ загалом надійшло 2 144 звернень, що в порівнянні з 2021 роком на 23 % менше. Крім письмових звернень, Мінветеранів також приймає дзвінки, які надходять на гарячу лінію міністерства. Цікаво, що у 2022 році надійшло 53 814 дзвінків, але

1 Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: постанова КМУ від 27 грудня 2018 року № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#top>.

2 <https://mva.gov.ua/ua/pro-ministerstvo/zahalni-vidomosti-zavdannya-ta-funktsiyi-terytorialnykh-viddiliv>.

3 Те ж саме.

4 <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pogodzhennya-reorganizaciyi-teritorialnih-organiv-ministerstva-u-spravah-veteraniv-1022-151122>.

5 <https://mva.gov.ua/ua/news/informaciya-pro-robotu-zi-zvernenniyami-gromadyan-shcho-nadijshli-do-minveteraniv-protyagom-2022-roku>.

прийнято лише 23 887.

Говорячи про фінансування Мінветеранів, необхідно зазначити, що на наступний рік у цілому для міністерства планується виділити 1 млрд 336 млн грн. Для порівняння, у 2022 році ця цифра складала 522 млн грн.

Однак таке суттєве збільшення видатків Мінветеранів не можна вважати тенденцією щодо посилення соціального захисту ветеранів, оскільки наступного року Мінветеранів буде розпорядником коштів за деякими програмами, що цього року належать іншим головним розпорядникам. Тобто ріст видатків для Мінветеранів пов'язаний здебільшого з організаційними змінами, а не збільшенням фінансування конкретних бюджетних програм.

Загалом для ветеранської спільноти в 2023 році пропонується спрямувати такі кошти:

- 83 мільйони гривень — на програму «Здійснення заходів з підтримки ветеранів, розвитку ветеранського руху, героїзації та вшанування пам'яті захисників України, взаємодія з громадськими об'єднаннями ветеранів, створення та утримання Національного військового меморіального кладовища»;
- 540 мільйонів, удвічі більше, ніж у цьому році, — на психологічну допомогу, соціальну, професійну адаптацію, санаторно-курортне лікування, розвиток спорту ветеранів, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих або померлих ветеранів війни;
- 245 мільйонів — на функціонування Українського ветеранського фонду, що майже на 150 млн грн більше суми фінансування цього року;
- 325 мільйонів — на виплати ОGD в разі загибелі, смерті або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Фінансування компенсацій за житло залишається на рівні 2022 року, а саме:

- 1,734 мільярдів гривень — на програму компенсації за житло громадянам з інвалідністю I–II групи та сім'ям загиблих;
- 3,265 мільярдів — на програму компенсації за житло для захисників, які є особами з інвалідністю III групи або мають статус внутрішньо переміщених осіб;
- 500 мільйонів — на компенсацію за житло для учасників бойових дій на території інших держав.

Державний бюджет на 2023 рік для ветеранів

2022

2023

	Проекти ветеранських ГО	8.5 МЛН	-
	Заходи з підтримки ветеранів, героїзації та вшанування пам'яті захисників України, взаємодія з ветеранськими ГО, створення та утримання Національного військового меморіального кладовища ¹	-	83 МЛН
	Функціонування Українського ветеранського фонду, у тому числі здійснення ним заходів з підтримки проектів	96.9 МЛН	244 МЛН ▲
	Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням	277 МЛН	540 МЛН ▲
	Фінансування програми компенсації за житло особам з інвалідністю I-II групи та сім'ям загиблих	1 733 МЛН	1 734 МЛН ▲
	Програма компенсації за житло особам з інвалідністю I-II групи та сім'ям загиблих	3 263 МЛН	3 265 МЛН ▲
	Компенсація за житло для учасників бойових дій на території інших держав	500 МЛН	500 МЛН
	Забезпечення роботи Мінветеранів	140 МЛН	144 МЛН ▲
	Виплати до 5 травня	1 382 МЛН	1 120 МЛН ▼
	Санаторно-курортне лікування ветеранів війни	436 МЛН	-
	ОГД постраждалим учасникам Революції Гідності	3.5 МЛН	-
	Виплата матеріальної допомоги військовим	82 МЛН	67 МЛН ▼
	Виплата ОГД відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ²	-	325 МЛН

¹ Цьогорічну бюджетну програму 1501030 "Фінансова підтримка ветеранських ГО..." на 2023 рік доповнено новими напрямками: здійснення заходів з підтримки ветеранів, розвитку ветеранського руху, героїзації та вшанування пам'яті захисників України, створення та утримання Національного військового меморіального кладовища. На оновлену програму закладено на 75 млн більше ніж у 2022 році.

² Цього року виплата ОГД здійснюється за рахунок коштів Резервного фонду, але наступного передбачена окрема бюджетна програма з таким напрямком використання коштів.

При цьому пунктом 3 Прикінцевих положень Закону України "Про Державний бюджет України на 2023 рік" передбачено зупинення пільги щодо безоплатного забезпечення санаторно-курортним лікуванням або компенсації його вартості. Проте санаторно-курортне лікування згадується в бюджетній програмі "Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням", видатки на яку збільшені вдвічі.

Звертаємо увагу, що зупинення пільги є порушенням частини 4 статті 153 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України". Згідно з ним проект закону про Державний бюджет на наступний рік не може містити положень про зупинення дії чи внесення змін до законів. Більше того, зазначена норма суперечить статті 22 Конституції України, адже звужує обсяг існуючих прав.

Варто наголосити, що схожі випадки вже були. Саме на таких підставах положення Закону України "Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України", якими зупинялася дія інших норм законодавства, були визнані Конституційним Судом України **неконституційними** та втратили чинність із дня ухвалення такого рішення судом⁶.

Через це в разі відмови в забезпеченні санаторно-курортним лікуванням ветеранам варто звертатися до суду за захистом своїх прав. Аналогічний механізм дозволив захистити права військових та ветеранів у ситуації з розміром виплат до 5 травня⁷.

Необхідно зазначити, що пунктом 3 Прикінцевих положень Закону України "Про Державний бюджет України на 2023 рік" зупиняється також дія Закону України "Про індексацію грошових доходів населення", відповідно до якого індексації підлягають пенсії, стипендії, грошове забезпечення тощо. Оскаржити такі положення теж можливо буде лише в судовому порядку.

З огляду на викладене наразі не очевидне збільшення фінансування значної кількості бюджетних програм для ветеранів. Водночас, незважаючи на те, що воєнний стан триває, деякі напрямки вдасться профінансувати більше наступного року.

Принагідно зазначити, що Мінветеранів збирає на окремий рахунок благодійну допомогу для соціального захисту ветеранів.

Постановою КМУ від 02 вересня 2022 року № 980⁸ уряд затвердив порядок використання коштів з рахунка Мінветеранів, що надходять як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки для забезпечення соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей.

Постанова визначає, що кошти можуть спрямовуватися на:

.....
⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 65 розділу I, пунктів 61, 62, 63, 66 розділу II, пункту 3 розділу III Закону України "Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 67 розділу I, пунктів 1-4, 6-22, 24-100 розділу II Закону України "Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08#Text>.

⁷ Щорічна виплата й щорічні проблеми ветеранів : Українська правда, Звягінцева Марія. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/05/4/7292426/>.

⁸ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-vykorystannia-koshtiv-z-rakhunka-dlia-zabezpechennia-sotsialnoho-zakhystu-veteraniv-viiny-ta-chleniv-ikh-simeit-a-vnesennia-zmin-980-020922>.

- забезпечення надання реабілітаційних, медичних та психологічних послуг, зокрема за кордоном, а також оплати перевезення до місця реабілітації;
- викуп житлових приміщень для ветеранів та членів сімей ветеранів, житло яких зруйноване внаслідок збройної агресії РФ;
- забезпечення надання послуг з професійної орієнтації та професійного навчання, зокрема оплати проживання;
- забезпечення участі ветеранів та членів сімей ветеранів у фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходах;
- підтримку проєктів підприємницьких ініціатив ветеранів та членів їхніх сімей.

Мінветеранів здійснює розподіл коштів на підставі заявок за формою, яка оприлюднюється на офіційному вебсайті Мінветеранів.

Наразі діяльність Мінветеранів ґрунтується на даних Єдиного державного реєстру ветеранів, деперсоналізовану інформацію з якого Міністерство надало для користування громадських організацій та усіх зацікавлених осіб. Це дозволить відслідковувати вплив на різні групи цільової аудиторії Мінветеранів та забезпечувати законопроектну діяльність на засадах обґрунтованих даних.

Згідно з даними Міністерства⁹, в Україні станом на 1 січня 2022 року налічувалось 851068 осіб, які мають право на статус ветерана. З них майже 60 відсотків склали учасники бойових дій. Проте оприлюднена аналітика не враховує заяви Мінветеранів, відповідно до яких, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну кількість ветеранів може зрости до 5 млн людей¹⁰. Таке зростання кількості ветеранів у суспільстві може негативно вплинути на ефективність діяльності Мінветеранів, а також потребуватиме оновлення системи державної підтримки, забезпечення переходу від системи пільг до сучасних послуг, які за допомогою індивідуалізованого характеру відповідатимуть потребі ветерана та нададуть змогу розвивати добробут ветерана/ветеранки та членів їх сімей.

На законодавчому рівні¹¹ передбачено комплексний огляд системи соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей — це процедура оцінювання існуючого стану системи й готовності її складових до виконання функціональних завдань соціального захисту ветеранів війни, за результатами якої розробляються та уточнюються нормативно-правові акти з питань розвитку системи соціального захисту ветеранів війни та її складових, визначаються заходи, спрямовані на досягнення органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями необ-

⁹ Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://data.mva.gov.ua/>.

¹⁰ Кількість ветеранів та членів сімей загиблих може зрости до 5 млн після війни : Мінветеранів. URL: <https://hromadske.ua/posts/kilkist-veteraniv-ta-chleniv-simej-zagiblih-mozhe-zrosti-do-5-mln-pislya-vijni-minveteraniv>.

¹¹ Про внесення змін до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни : Закон України від 24.03.2022 № 2147-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-%D0%86%D0%A5#Text>.

хідних спроможностей в умовах виникнення поточних і прогнозованих проблем. Відповідальним за проведення такого огляду раз на три роки є саме Міністерство у справах ветеранів України¹². До складу робочої групи щодо комплексного огляду входять також представники Міноборони, Мінфіну, Мінекономіки, Мінсоцполітики, МОН, МОЗ, МВС та інших силових структур і відомств.

Завданням огляду є аналіз стану системи соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, визначення проблем цієї системи, актуалізація кількості ветеранів, які мають право на пільгову підтримку, визначення необхідних ресурсів тощо. Напрацювання робочої групи будуть використані для покращення нормативного регулювання системи соціального захисту ветеранів¹³.

Цитований вище закон № 2147-IX також визначає поняття ветеранської політики (державної політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей), що свідчить про поступову реалізацію системного підходу до забезпечення державних гарантій для ветеранів, а також посилення міжвідомчої взаємодії між різними органами державної влади з метою покращення соціального захисту ветеранів.

Отже, після 24.02.2022 Міністерство у справах ветеранів України дотримується аналітичного, доказового підходу для реалізації політики у сфері ветеранських справ, проте значне зростання числа ветеранів у суспільстві може посилити декларативність пропонованих державою гарантій. Аби запобігти цьому, Міністерство, як суб'єкт законодавчої ініціативи, має розробляти нову політику у сфері надання послуг ветеранам, яка буде спрямована на підтримання добробуту, висловлення суспільної шани за внесок ветеранів у свободу та захист незалежності України.

¹² Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України : постанова КМУ від 10 червня 2022 року № 663. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-proved-663>.

¹³ Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-provedennya-kompleksnogo-oglyadu-sistemi-socialnogo-zahistu-veteraniv-vijni-ta-chleniv-yih-simej-chleniv-simej-zagiblih-pomerlih-veteraniv-vijni-chleniv-simej-zagiblih>.

Вшанування пам'яті

Формування і реалізація державної політики щодо вшанування пам'яті ветеранів є одним із основних завдань Мінветеранів. Відповідно до положення про міністерство¹⁴ воно:

- сприяє популяризації та забезпеченню формування позитивного образу ветерана, зокрема організовує здійснення заходів щодо цього;
- планує та організовує здійснення заходів щодо гідного вшанування пам'яті ветеранів, наприклад, здійснення пошуку, поховання та перепоховання, збереження та облаштування військових поховань, увічнення пам'яті;
- планує та організовує відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, міжнародних днів, пов'язаних із вшануванням ветеранів тощо.

Так, як Мінветеранів є основним органом, що займається героїзацією образу ветерана війни та вшануванням пам'яті загиблих Захисників і Захисниць, міністерство також є і головним розпорядником коштів у цій сфері. Як визначає постанова КМУ від 19 березня 2022 року № 319¹⁵, розпорядниками нижчого рівня є центри соціально-психологічної реабілітації населення та бюджетна установа "Український ветеранський фонд", що перебуває у сфері управління Мінветеранів.

Вказана постанова регламентує порядок використання бюджетних коштів, зокрема визначає основні напрями:

1. Забезпечення реалізації державної політики у сфері героїзації образу ветерана війни (вивчення суспільної думки щодо образу ветерана війни; створення документальних фільмів, соціальних роликів та реклами тощо, спрямованих на героїзацію образу ветерана війни; інформаційні кампанії; організацію та участь у заходах з популяризації ветеранської літератури; виготовлення відомчих заохочувальних відзнак).
2. залучення ветеранів війни до розвитку національно-патріотичного виховання; проведення соціологічних досліджень з вивчення проблем залучення ветеранів до національно-патріотичного виховання; залучення ветеранів війни до проведення заходів з формування української громадянської ідентичності.
3. Здійснення заходів із вшанування пам'яті загиблих (померлих) захисників України, зокрема створення переліку (реєстру) відомостей про місця поховань, пам'ятників та меморіальних дощок, які увічнюють пам'ять загиблих (померлих) захисників України.

¹⁴ Деякі питання Міністерства у справах ветеранів : постанова КМУ від 27 грудня 2018 року № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#top>.

¹⁵ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для героїзації образу ветерана війни та вшанування пам'яті загиблих (померлих) захисників України : постанова КМУ від 19 березня 2022 року № 319. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-2022-%D0%BF#Text>.

Під час воєнного стану кошти спрямовуються на здійснення заходів із вшанування пам'яті загиблих (померлих) захисників України, виготовлення відомчих заохочувальних відзнак (крім апарату Мінветеранів), збір та узагальнення інформації щодо бойових подвигів захисників України.

До речі, на кінці 2022 року було прийнято Закон № 2843-IX¹⁶ (за реєстраційним № 6341), який наділяє Мінветеранів деякими повноваженнями у сфері реалізації політики національної та громадянської ідентичності, зокрема щодо залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до військово-патріотичного виховання.

З метою виконання своїх завдань Мінветеранів ще у 2020 році розробило проект закону про створення Національного меморіального кладовища, який був зареєстрований в парламенті 16 жовтня 2020 року під № 4225¹⁷. Після повномасштабного вторгнення питання вшанування загиблих Захисників і Захисниць постало ще гостріше, а тому 31 травня 2022 року Верховна Рада підтримала цю ініціативу та прийняла Закон № 2292-IX¹⁸.

Цим законом створено Національне меморіальне кладовище, яке включає військове кладовище, музейний комплекс, ритуальну будівлю та інші необхідні споруди для організації почесних поховань загиблих (померлих):

- військовослужбовців сил безпеки та оборони, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України;
- військовослужбовців — Героїв України, яким з 2014 року отримали орден "Золота Зірка" чи орден Богдана Хмельницького трьох ступенів, чи орден "За мужність" трьох ступенів, чи орден княгині Ольги трьох ступенів;
- учасників бойових дій, які отримали статус на підставі:
 - ▶ участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки або відрядження в держави, де в цей період велися бойові дії;
 - ▶ участі в АТО, ООС, у заходах після 24 лютого 2022 року;
 - ▶ виконання бойового (службового) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями на кораблі, катері, судні забезпечення, літаку та вертольоті;

¹⁶ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України № 2843-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

¹⁷ Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища : проект Закону № 4225 від 16.10.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=4225&conv=9>.

¹⁸ Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища : Закон України № 2292-IX від 31 травня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-IX#top>.

- ▶ виконання завдань на тимчасово окупованій території України, у районі проведення АТО та на інших територіях, де велися бойові дії, під прикриттям;
- ▶ виконання завдань руху опору на тимчасово окупованій території України, у районі проведення АТО та на інших територіях, де велися бойові дії, під прикриттям, у межах конфіденційного співробітництва;
- особи з інвалідністю внаслідок війни, які отримали статус на підставі:
 - ▶ поранення, контузії, каліцтва або захворювання внаслідок участі в АТО, ООС, у заходах після 24 лютого 2022 року;
 - ▶ поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час виконання своїх завдань на тимчасово окупованій території України, у районі проведення АТО та на інших територіях, де велися бойові дії, у межах конфіденційного співробітництва;
- військовослужбовців, які були направлені для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки або у відрядження до держав, на території яких у цей період велися бойові дії.

Закон також визначає, хто не може бути похованим на Національному меморіальному кладовищі:

- особи, які на день смерті мали судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята;
- особи, які обіймали керівні посади в комуністичній партії;
- особи, які обіймали керівні посади у вищих органах державної влади і управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах державної влади і управління областей, міст республіканського підпорядкування, працівники радянських органів державної безпеки всіх рівнів.

Згідно із Законом № 2292-IX замовником будівництва кладовища є Мінветеранів. Будівництво кладовища, його утримання та охорона, почесне поховання здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, про що йтиметься нижче. Місце розташування Національного військового меморіального кладовища визначається за допомогою публічного обговорення територіальної громади, за винятком воєнного стану.

Згодом, у серпні-листопаді, для виконання вказаного Закону 2292-IX Кабінет Міністрів України прийняв низку підзаконних актів, зокрема щодо створення державної установи “Національне військове меморіальне кладовище”, її фінансування, порядку здійснення почесних поховань на військовому кладовищі та вибору його місця розташування, зразків надмогильних споруд, меморіальних табличок.

Так, уряд надав дозвіл Мінветеранів утворити державну установу “Національне військове меморіальне кладовище”. Це було визначено постановою КМУ від 04 жовтня 2022 року № 1115¹⁹. Як зауважує Міністер-

¹⁹ Про утворення державної установи “Національне військове меморіальне кладовище”: постанова КМУ від 04 жовтня 2022 року № 1115. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/protvorennya-derzhavnoi-ustanovy-a1115>.

ство²⁰, це забезпечить створення належних умов для організації поховань, увічнення та вшанування пам'яті загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. У поточному році чисельність працівників установи налічуватиме 20 осіб із запланованої загальної чисельності 177.

Щодо фінансування такої державної установи, то постанова Кабміну від 11 листопада 2022 року № 1262²¹ визначає, що вона тепер також є розпорядником нижчого рівня бюджетних коштів, передбачених для героїзації образу ветерана війни та вшанування пам'яті загиблих захисників України. Указана державна установа може використовувати кошти на забезпечення свого функціонування, зокрема під час воєнного стану, поза межами плану на відповідний рік, без моніторингу та поточного оцінювання Мінветеранів. У держбюджеті на 2023 рік²² загалом передбачено майже 83 тис. грн на здійснення заходів з підтримки ветеранів, розвитку ветеранського руху, героїзації та вшанування пам'яті захисників України, взаємодію з громадськими об'єднаннями ветеранів, зокрема створення та утримання Національного військового меморіального кладовища.

Цікавим є аспект визначення місця розташування кладовища. У постанові КМУ від 19 серпня 2022 року № 934²³ вказано, що питання місця розташування та наміри будівництва Національного військового меморіального кладовища на території територіальної громади повинні вноситися на місцеві ради. Строк обговорення не може бути меншим ніж 15 календарних днів та більшим ніж 1 місяць із дня оприлюднення інформаційного повідомлення про його проведення на офіційному вебсайті місцевої ради. Протягом 14 календарних днів після закінчення строку подання пропозицій та зауважень місцева рада узагальнює їх та готує звіт. Результати обговорення є підставою для прийняття рішення.

Проте, як вже вказувалося раніше, Закон № 2292-IX визначає, що під час воєнного стану місце розташування кладовища визначається без проведення публічного обговорення. У зв'язку з цим за пропозицією уряду Київська міська рада 27 жовтня розглянула проект рішення від 3 жовтня²⁴ і визначила без громадського обговорення, що Національне

20 <https://mva.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-utvorennya-u-sferi-upravlinnya-minveteraniv-derzhavnoyi-ustanovi-nacionalne-vijskove-memorialne-kladovishche>.

21 Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для героїзації образу ветерана війни та вшанування пам'яті загиблих (померлих) захисників України : постанова КМУ від 11 листопада 2022 року № 1262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-2022-%D0%BF#Text>.

22 Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України № 2710-IX від 03.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

23 Про затвердження Порядку проведення публічного обговорення місця розташування та намірів будівництва Національного військового меморіального кладовища на території територіальної громади : постанова КМУ від 19 серпня 2022 року № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2022-%D0%BF#Text>.

24 Про розроблення проекту детального планування території для розташування національного військово меморіального кладовища на території урочища "Лиса гора" Голосіївського району міста Києва : проект рішення Київської міської ради від 3 жовтня 2022 року. URL: https://kmr.gov.ua/sites/default/files/1375_6.pdf

військове кладовище буде збудоване в Києві на Лисій горі²⁵.

Варто зауважити, що урочище “Лиса гора” Голосіївського району міста Києва є заповідником. Відповідно до Закону України “Про природно-заповідний фонд України”, а саме ст. 16 на території природних заповідників забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об’єкти²⁶. Отже, відповідно до цього закону будівництво на території заповідника “Лиса гора” заборонено.

Проти такого рішення виступила громадськість, зокрема Українська природоохоронна група²⁷ зауважила, що вшанування пам’яті Захисників і Захисниць є актуальною проблемою, проте, водночас, захист об’єктів природно-заповідного фонду не є другорядним, тому цю територію не можна віддавати під будівництво кладовища, адже:

- більша частина урочища представлена крутими схилами, на яких збереглися 400-річні дуби та понад 30 рідкісних червонокнижних видів рослин та тварин;
- частина території має історичну цінність, бо це місце розташування Лисогірського форту (найбільшого земляного форту Європи 1871–1875 років), який належить Музею “Київська фортеця”;
- це територія природно-заповідного фонду і згідно з положенням про нього тут заборонено будь-яке будівництво, зміна меж, пошкодження дерев і чагарників, трав’яного покриву, проїзд всіх видів транспорту, порушення форм рельєфу та будь-яка інша діяльність, що може нашкодити природним комплексам території;
- це територія з дуже складним рельєфом та стрімкими схилами, на яких тривають ерозійні процеси. Будь-яке будівництво складає додаткове навантаження на рельєф парку, в результаті чого може відбутися зсув ґрунтів та руйнування як самого рельєфу, так і будівлі.

До того ж громадськість подала петицію до Київської міської ради²⁸ щодо заборони створення кладовища на території урочища “Лиса Гора”, яка станом на зараз вже набрала необхідну кількість голосів для її розгляду місцевою радою. Наразі рішення ради про виділення території урочища “Лиса Гора” не змінено.

У продовження теми підзаконних актів, прийнятих на виконання За-

²⁵ Про розроблення проекту детального плану території для розташування Національного військового меморіального кладовища на території урочища «Лиса Гора» Голосіївського району міста Києва : рішення Київської міської ради від 27 жовтня 2022 року № 5526/5567. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyivskoyi-miskoyi-rady-7236>.

²⁶ Про природно-заповідний фонд України : Закон України № 2456-XII від 16.06.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#top>.

²⁷ Чому столичний РЛП “Лиса гора” не можна віддавати під будівництво військового кладовища? : Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/chomu-stolychnyj-rlp-lysa-hora-ne-mozhna-viddaty-pid-budivnytstvo-vijskovoho-kladovyshcha/>.

²⁸ Електронна петиція № 11275 щодо заборони створення Національного військового меморіального кладовища на території урочища «Лиса Гора» Голосіївського району міста Києва від 04.10.2022. URL: <https://petition.kyivcity.gov.ua/petition/?pid=11275>.

кону 2292-ІХ, варто також зазначити, що КМУ визначив порядок здійснення почесних поховань на військовому кладовищі та увічнення пам'яті в музейному комплексі Національного військового меморіального кладовища²⁹, а також затвердив опис зразків намогильних споруд та меморіальних табличок, що встановлюються на території Національного військового меморіального кладовища³⁰.

Отже, наразі можна зробити висновок, що тема меморіального кладовища та увічнення пам'яті загиблих ветеранів була недостатньо прокомунікована із суспільством, а вибір місця Національного меморіального кладовища викликав обґрунтовану суспільну критику. В подальшому Міністерство у справах ветеранів має забезпечувати широке суспільне обговорення заходів (способів), які здійснюються для відзначення внеску ветеранів у незалежність України та вшанування пам'яті полеглих Захисників.

.....
29 Про затвердження Порядку організації здійснення почесних поховань на військовому кладовищі та увічнення пам'яті у музейному комплексі Національного військового меморіального кладовища : постанова КМУ від 30 вересня 2022 року № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2022-%D0%BF#Text>.

30 Про затвердження описів зразків намогильних споруд та меморіальних табличок, що встановлюються на території Національного військового меморіального кладовища : постанова КМУ від 19 серпня 2022 року № 935. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/935-2022-%D0%BF#Text>.

Ветеранські статуси

До 24 лютого 2022 року законодавство передбачало сучасні ветеранські статуси для учасників АТО/ООС, проте з початком повномасштабного вторгнення ця територіальна прив'язка втратила актуальність. У березні 2022 року було внесено низку законодавчих змін, якими пропонується визнати добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, добровольців територіальних громад.

Також було визначено новий статус — члени сім'ї загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Водночас залишається статус членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни. До сімей Захисників (Захисниць) належатимуть рідні осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, які загинули в АТО, добровольців АТО/ООС (у тому числі волонтерів), добровольчих формувань, що були включені в ЗСУ та інші структури, добровольців, які не увійшли до складу ЗСУ, але виконували спільні з ними завдання.

Порядок надання та порядок позбавлення статусу учасника бойових дій таким особам установлюється Кабінетом Міністрів України.

Наразі **критичною залишається проблема** з оформленням ветеранських статусів представниками добровольчих формувань територіальних громад (ДФТГ). У березні 2022 року Верховна Рада України підтримала зміни до законодавства, які надають право на статус учасника бойових дій для добровольців територіальних громад (Закон України № 2121-IX від 15.03.2022). Проте в тексті постанови, яка регулює порядок надання цього статусу добровольці територіальних громад не згадані взагалі, як і необхідні документи для підтвердження їхньої участі у відсічі російській агресії. Тобто особи, які у складі добровольчих формувань брали безпосередню участь у виконанні бойових завдань, наразі не зможуть оформити статус ветерана, право на який вони мають відповідно до законодавства.

Мінветеранів анонсувало виправлення недоліків законодавства для надання можливості представникам ДФТГ отримати статус ветерана, проте станом на 06.12.2022 проблема залишається невирішеною³¹.

12 січня 2023 року парламент прийняв Закон № 2864-IX³² (за реєстраційним № 7322), Проект має на меті дозволити надання статусу учасника бойових дій для цивільних осіб, які разом із Силами оборони захищали

31 “Мінветеранів розробляє порядок надання статусу УБД членам добровольчих формувань тергромад”, – перший заступник міністра Олександр Порхун. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-rozroblyaye-poryadok-nadannya-statusu-ubd-chlenam-dobrovolchih-formuvan-tergromad-pershij-zastupnik-ministra-oleksandr-porhun>.

32 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання учасниками бойових дій осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та інших питань : Закон № 2864-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-IX#Text>.

Україну від повномасштабної агресії рф.

Відповідно до закону, статус УБД можуть отримати ті особи, які безпосередньо брали участь у бойових діях з 24 лютого по 25 березня 2022 року. Закон стосується добровольців, які не були залучені до ЗСУ офіційно за мобілізацією чи контрактом. У тексті Закону згадуються добровольчі формування, а не ДФТГ, а саме таке формулювання міститься у чинному законодавстві, що є недоліком. Окрім того, проект передбачає наявність свідчень командира та осіб зі статусом ветерана для отримання добровольцем статусу УБД, що невиправдано ускладнює процедуру, оскільки багато військових, які стали на захист України після 24.02.2022 ще не встигли оформити статус ветерана, право на який вони вже набули.

Закон також пропонує надати статус осіб з інвалідністю внаслідок війни тим, хто отримав інвалідність унаслідок:

- поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення заходів, необхідних для відсічі збройної агресії рф;
- поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в заходах оборони від повномасштабного вторгнення рф, у період воєнного стану внаслідок самооборони, виконуючи завдання, пов'язані із запровадженням і здійсненням його заходів.

Закон також має на меті вирішити проблему надання статусу члена сім'ї загиблого родинам полеглих добровольців.

Рішення про надання статусу прийматиметься міжвідомчою комісією при Мінветеранів. Порядок надання і позбавлення статусу учасника бойових дій визначатиме КМУ.

Отже, діяльність Міністерства у справах ветеранів України у сфері забезпечення реалізації права на статус для добровольців ДФТГ наразі не є достатньо активною, що сприяє неможливості реалізації свого права тими, хто у складі ДФТГ боронив незалежність України у перші години та дні після початку повномасштабного вторгнення росії.

Реабілітація та реінтеграція ветерана

Комплексна реабілітація ветеранів є важливим та необхідним кроком для повернення їх до цивільного життя. Вона є запорукою повноцінної реінтеграції ветеранів, гарантування якої ілюструє вдячність та повагу держави до внеску ветерана. У більшості цивілізованих країн вона починається ще під час закінчення проходження військової служби. Тут йдеться не лише про відновлення фізичного здоров'я, а й ментального, чого можна досягнути за допомогою надання якісної психологічної підтримки. Після закінчення служби ветерани стикаються з проблемою працевлаштування, адже інколи пережитий досвід не викликає бажання повертатися на попереднє місце роботи, а пошуки нової можуть ускладнюватися через набуті ментальні та фізичні перепони або ж упереджене

ставлення роботодавців. Тож комплексна реабілітація повинна складатися щонайменше з трьох основних елементів: відновлення фізичного здоров'я, соціальної та професійної адаптації, а також надання психологічної підтримки, про що йтиметься у розділі.

Відновлення фізичного здоров'я

В умовах повномасштабного вторгнення надання медичної допомоги та реабілітації повинне забезпечуватися оперативно, незалежно від оформленого статусу ветерана, адже своєчасність у цьому разі може запобігти більш негативним наслідкам.

Для ефективного відновлення фізичного здоров'я Захисників та Захисниць в квітні 2022 року було прийнято Закон № 2171-IX³³, який надає право під час воєнного стану відправляти за кордон на лікування та реабілітацію військовослужбовців, які брали участь в бойових діях, на підставі висновку військово-лікарської комісії. Відповідно на таких військовослужбовців та осіб, які їх супроводжують, не поширюються обмеження щодо виїзду за межі України. Проїзд та послуги з надання медичної допомоги, медико-психологічної реабілітації гарантуються коштом Держбюджету України, крім випадків надання зазначеної допомоги коштом сторони, яка приймає.

Варто звернути увагу, що раніше така можливість існувала лише для учасників АТО, але вона не була передбачена на законодавчому рівні. Таке право встановлювалося постановою Кабміну № 1079³⁴, що регулює направлення громадян України за кордон на лікування. Згодом, 13 травня 2022 року, постановою № 593³⁵ уряд вніс зміни до вказаного акту та визначив, що право на реабілітацію за кордоном мають військовослужбовці, які забезпечували оборону України, захист населення та інтереси держави у зв'язку зі збройною агресією рф, а не учасники АТО.

Проте вказана постанова не є спеціальною, адже вона визначає порядок направлення за кордон всіх громадян, а не лише військових. Тому, у зв'язку з прийняттям Закону 2171-IX, уряд встановив окремий порядок направлення за кордон на лікування осіб із складових сил оборони та сил безпеки. Ідеться про постанову від 5 квітня 2022 року № 411³⁶. У жовт-

.....
33 Про внесення зміни до статті 11 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану : Закон України № 2171-IX від 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-20#n5>.

34 Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон : постанова КМУ від 27 грудня 2017 року № 1079. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2017-%D0%BF/ed20220520#Text>.

35 Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1079 : постанова КМУ від 13 травня 2022 року № 593. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/593-2022-%D0%BF#n9>.

36 Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон : постанова КМУ від 5 квітня 2022 року № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2022-%D0%BF#top>.

ні порядок було викладено в новій редакції³⁷.

Відповідно до тексту чинної редакції направленням для лікування за кордон з метою отримання медичної та/або реабілітаційної допомоги підлягають захисники України, постраждали у зв'язку з військовою агресією РФ на підставі висновку ВЛК.

Направлення ініціюється закладами охорони здоров'я, у яких вони перебувають на лікуванні та/або реабілітації. Якщо захисники перебувають у цивільних закладах охорони здоров'я, такі заклади повинні надіслати клопотання в довільній формі до військових госпіталів. Військово-медичні заклади охорони здоров'я утворюють консиліум, що приймає рішення про направлення, за результатами чого оформляється висновок. Транспортування захисників України організовує МОЗ за сприяння МОУ, МВС, Адміністрації Держприкордонслужби.

Отже, для отримання медико-психологічної реабілітації не потрібно чекати на офіційне оформлення ветеранського статусу, а можливість лікуватися за кордоном гарантує захисникам України надання належної та безпечної підтримки.

Також з'явилися можливість отримати допоміжні засоби реабілітації незалежно від встановлення інвалідності. Таке рішення було прийняте парламентом за ініціативою народних депутатів на початку квітня 2022 року Законом № 2168-XI³⁸. Він передбачає забезпечення, зокрема за кордоном, тих, хто отримав поранення, контузію, каліцтво або захворювання внаслідок збройної агресії РФ незалежно від встановлення інвалідності:

- допоміжними засобами реабілітації (будь-які зовнішні вироби, включаючи пристрої, обладнання, прилади чи програмне забезпечення);
- медичними виробами;
- реабілітаційними послугами.

Указаний закон поширюється не лише на військових, а й цивільних, адже гарантує реабілітаційні послуги всім, хто отримав поранення, контузію, каліцтво або захворювання після 24 лютого 2022 року під час служби, трудової та іншої діяльності, проживання на території, де велися бойові дії. Підставою для забезпечення є висновок лікарсько-консультативної чи військово-лікарської комісії.

Після прийняття цього закону уряд також вніс зміни до своїх нормативно-правових актів. Наприклад, постанова КМУ від 12 квітня 2022 року

³⁷ Про внесення змін до Порядку направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон : постанова КМУ від 14 жовтня 2022 року № 1169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1169-2022-%D0%BF#Text>.

³⁸ Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2168-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-IX#Text>.

№ 454³⁹ поширює право на безоплатне забезпечення засобами реабілітації на:

- добровольців Сил територіальної оборони;
- членів ДФТГ;
- осіб, які в період воєнного стану під час служби, трудової та іншої діяльності отримали поранення, контузію, каліцтво або захворювання внаслідок військової агресії РФ;
- мирних громадян, які під час воєнного стану проживали в районах, що піддавалися бомбардуванням, авіаударам та іншим збройним нападам, і отримали поранення, контузію, каліцтво або захворювання.

Як повідомляє Мінсоцполітики⁴⁰, постанова спрощує для УБД процедуру подання та розгляду документів для протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, та/або спеціальними виробами для занять спортом.

Соціальна та професійна адаптація

Соціальна та професійна адаптація людей, життя яких змінила війна, є одним з обов'язків держави. Тож уряд вніс зміни до порядку та визначив перелік осіб, які мають право на таку адаптацію⁴¹. До нього увійшли:

- особи, які звільняються або звільнені з військової служби, із числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, а також їхні рідні;
- члени сімей загиблих або померлих ветеранів війни, Захисників і Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності.

На період дії воєнного стану та протягом 3 місяців після його завершення до переліку тих, хто має право на адаптацію за державний кошт, також належать військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці).

Аби отримати адаптаційні послуги, охочий може звернутися із заявою в електронній формі до органу соцзахисту за адресою реєстрації або фактичного місця проживання. Особи з вищою освітою тепер також можуть отримати магістерський рівень на основі бакалаврату.

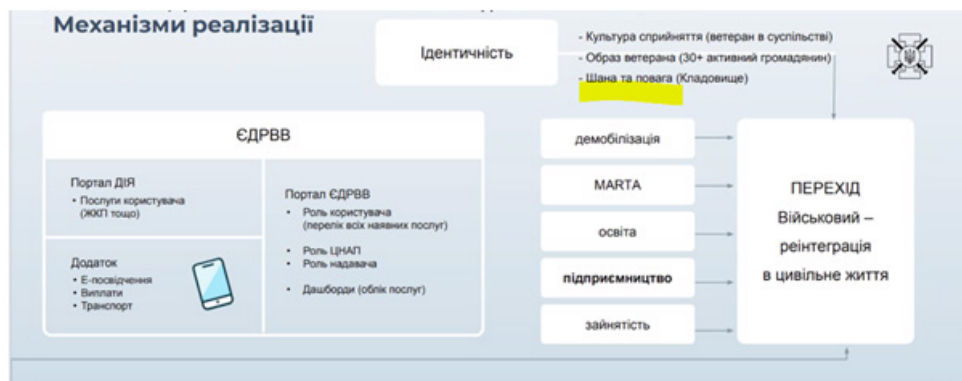
Також необхідно зауважити, що в Україні було прийнято перший за-

³⁹ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України : постанова КМУ від 12 квітня 2022 року № 454. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454-2022-%D0%BF#top>.

⁴⁰ <https://www.msp.gov.ua/news/21773.html>.

⁴¹ Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 р. № 179 і від 21 червня 2017 р. № 432 : постанова КМУ від 1 листопада 2022 року № 1235. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanova-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-31-bereznya-2015-r-179-i-vid-21-cherwnya-2017-r-432-i011122-1235>.

кон, який стосується переходу від військової служби до цивільного життя⁴². Однак цей закон не створює комплексну систему переходу чи реінтеграції, а лише пропонує надавати соціальну та професійну адаптацію ветеранам (після звільнення з військової служби), особам з особливими заслугами перед Батьківщиною, постраждалим учасникам Революції Гідності, а також членам сімей цих осіб та членам сімей загиблих. Відповідальними за здійснення адаптації визначено спільно Мінветеранів та Мінсоцполітики, а порядок та умови такої адаптації будуть розроблені КМУ. Фактично, він зводить систему переходу від військового до цивільного життя лише до адаптаційних послуг ветеранам, які держава вже надає. Інших нормативно-правових засад системи Переходу для швидкої реінтеграції військовослужбовців наразі не напрацьовано. Проте у Плані відновлення України створення такої системи передбачено в якості загальнонаціонального проєкту⁴³. Наразі ведеться лише підготовка робота до створення системи Переходу. Так, створено Міжвідомчу робочу групу, яка розроблятиме комплексне опитування, мета якого – дослідити стан та готовність військовослужбовців та членів їхніх сімей до переходу. Опитування, зазначають у Мінветеранів, важливе, щоб урахувати всі потреби військових під час створення системи переходу⁴⁴.

45

Це свідчить про зацікавленість держави у створенні системи Переходу на стратегічному рівні, однак належних законодавчих, а тим більше

⁴² Про внесення зміни до пункту 5 статті 8 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя : Закон України від 29 липня 2022 року № 2488-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2488-IX#Text>.

⁴³ Проєкт Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Захист прав ветеранів». С. 17. URL: bit.ly/3Yi28F

⁴⁴ Система переходу з військової кар'єри до цивільного життя: Міжвідомча робоча група працює над комплексним опитуванням. 07.09.2022. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/sistema-perehodu-z-vijskovoyi-karyeri-do-civilnogo-zhittya-mizhvidomcha-robocha-grupa-pracyuyemad-kompleksnim-opituvannjam>

⁴⁵ Слайд з презентації, яка демонструвалася на круглому столі Комітету ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TOZUrOKV-Cw>

комплексних підзаконних нормативно-правових актів наразі немає (окрім постанови КМУ №432, про яку йшлося вище), що ускладнює практичне розуміння роботи системи, обов'язки її учасників, а також оцінку необхідних ресурсів для впровадження цієї системи (особливо з огляду на процес загальної мобілізації, який значно збільшив кількість Захисників та призведе до значного зростання кількості ветеранів).

Психологічна підтримка

Важливим є також закріплення права на психологічну допомогу для ветеранів та їхніх сімей на рівні законодавства, що було зроблено вже після початку воєнного стану.⁴⁶ Порядок та умови надання психологічної допомоги визначаються Кабінетом Міністрів України. Цей порядок набере чинності з 1 січня 2023 року⁴⁷.

На психологічну допомогу мають право:

- учасники бойових дій;
- особи з інвалідністю внаслідок війни;
- особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;
- учасники війни (працівники підприємств, які брали безпосередню участь в АТО, ООС);
- постраждалі учасники Революції Гідності;
- члени сім'ї вказаних вище осіб;
- члени сім'ї загиблого ветерана війни, Захисника чи Захисниці України.

Новий порядок зберігає право безоплатної психологічної допомоги на період воєнного стану та протягом трьох місяців після його закінчення за військовими, які брали участь у відбитті повномасштабного вторгнення рф.

Відповідно до порядку психологічну допомогу можна отримати дистанційно, індивідуально, із членами сім'ї та в групі (не більше 10 осіб). Постанова встановлює такий спектр послуг:

- групова робота — тренінги, заняття з психологічної просвіти, психологічна допомога в групах підтримки, спрямована на саморозкриття і самопізнання учасників;

.....
46 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" : Закон України від 24 березня 2022 року № 2153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-%D0%86%D0%A5#Text>.

47 Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту": постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-bezoplatnoyi-psihologichnoyi-dopomogi-osobam-s1338-291122>

- перша психологічна допомога — відразу після травматичних подій;
- психологічна діагностика — оцінка психологічного стану та індивідуально-психологічних особливостей, визначення потреби та методів допомоги;
- психологічна просвіта та інформування — інформаційно-просвітницька робота з метою профілактики та попередження розвитку психічних та поведінкових розладів;
- психологічне консультування — методи психологічної допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, пережили надзвичайні події, мають емоційні, поведінкові проблеми, що не відповідають критеріям психічних розладів, а також можуть бути супутніми при психічних розладах;
- психотерапія — методи психотерапії з метою профілактики та/або подолання психічних та поведінкових розладів, розв'язання особистісних та міжособистісних проблем.

За результатами психологічної діагностики, з урахуванням життєвих обставин, стану здоров'я та психічного стану визначається рівень надання психологічних послуг.

Існують три рівні:

1. **Перший** — соціально-психологічна підтримка та супровід. Надається службами охорони психічного здоров'я, інтегрованими до системи первинної медичної допомоги, спеціалістами, які не є фахівцями у сфері психічного здоров'я, але пройшли відповідну підготовку, наприклад, фахівцями із соціальної роботи, соціальними працівниками, членами громадських об'єднань тощо.
2. **Другий** — психологічна реабілітація, розв'язання актуальних або специфічних психологічних проблем. Така допомога надається лише фахівцями.
3. **Третій** — комплексна медико-психологічна реабілітація. Вона надається лише фахівцями, зокрема мультидисциплінарними командами з використанням кейс-менеджменту. Передбачає застосування психологічних, психотерапевтичних, за потреби медикаментозних та методів фізичної реабілітації.

Психологічна допомога другого і третього рівня надається лише фахівцями, які включені до відповідного Реєстру.

Порядок містить інформацію про те, куди потрібно звертатися для отримання допомоги, вимоги до фахівців, порядок включення їх до реєстру, документальне оформлення надання допомоги, моніторинг стану надання послуг та оцінку їхньої якості. Звертаємо увагу, що порядок надання психологічної допомоги, затверджений постановою Кабміну від 27 грудня 2017 року № 1057, який діє зараз, втрачає чинність.

Мінветеранів наразі опікується і підвищенням кваліфікації у сфері

надання послуг ветеранам спеціалістів із надання соціальних послуг. У рамках Програми розвитку ООН Мінветеранів відбувся тренінг “Реінтеграція ветеранів з інвалідністю”.

Розвиток ветеранського спорту

Змінами⁴⁸ від 8 жовтня 2022 року уряд доповнив положення про Мінветеранів новим завданням — забезпечення розвитку спорту ветеранів війни. Відповідно до цього, міністерство сприяє розвитку спорту ветеранів війни та членів їхніх сімей, їхній психологічній та соціальній адаптації шляхом залучення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності з використанням діючої мережі закладів фізичної культури і спорту, забезпечує проведення всеукраїнських спортивних заходів серед ветеранів війни та їхню участь у міжнародних спортивних заходах, взаємодіє з громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості.

Для виконання покладеного завдання Мінветеранів домовилося з Міністерством молоді та спорту про посилення співпраці задля якісної підготовки української збройної до участі в міжнародних спортивних заходах⁴⁹. Так, вже розпочато підготовку до всеукраїнського відбору кандидатів до складу національної збірної військовослужбовців та ветеранів, яка братиме участь у міжнародних спортивних змаганнях “Ігри Нескорених” (Invictus Games), які відбудуться наступного року у німецькому місті Дюссельдорф. До того ж уже врегульовуються організаційні питання щодо тренувань команди України.⁵⁰ Національні відбіркові змагання заплановано провести у Львівській області⁵¹.

Для реалізації своїх повноважень Мінветеранів потребує фінансів. Так, Кабмін затвердив порядок⁵² використання коштів з Держбюджету на проведення спортивних заходів серед ветеранів війни та членів їх сімей, а саме на:

- організацію та проведення спортивних заходів в Україні та за кордоном, що включені до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань;

⁴⁸ Про внесення змін до Положення про Міністерство у справах ветеранів України : постанова КМУ від 08 жовтня 2022 року № 1128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2022-%D0%BF#Text>.

⁴⁹ Мінветеранів та Мінмолодьспорту обговорили напрямки співпраці з розвитку державної ветеранської політики : Міністерство у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-ta-minmolodsportu-obgovorili-napryamki-spivpraci-z-rozvitku-derzhavnoyi-veteranskoji-politiki>.

⁵⁰ “Мінветеранів розпочало підготовку до участі національної збірної України в Іграх Нескорених Dusseldorf 2023”, – Юлія Лапутіна : Міністерство у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-rozpochalo-pidgotovku-do-uchasti-nacionalnoyi-zbirnoyi-ukrayini-v-igrah-neskorenih-dusseldorf-2023-yuliya-laputina>.

⁵¹ “Національний відбір на “Ігри Нескорених” Dusseldorf 2023 планується провести на Львівщині”, – заступник міністра Євген Котик : Міністерство у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/nacionalnij-vidbir-na-igri-neskorenih-dusseldorf-2023-planuyetsya-provesti-na-lvivshchini-zastupnik-ministra-yevgen-kotik>.

⁵² Деякі питання використання коштів для проведення спортивних заходів серед ветеранів війни та членів їх сімей : постанова КМУ від 22 листопада 2022 року № 1303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-2022-%D0%BF#Text>.

- організацію та забезпечення підготовки національних збірних команд України з числа військовослужбовців, ветеранів війни та осіб, звільнених з військової служби, служби у правоохоронних органах, які зазнали травм, поранень або захворювань в районі бойових дій, та їх участі в міжнародних спортивних змаганнях.

Порядок встановлює грошові винагороди за спортивні результати спортсменам, які зайняли 1 - 3 місце у складі національних збірних команд України, а також тренерам таких команд.

Головним розпорядником коштів і відповідальним виконавцем програми є Мінветеранів. Порядок набирає чинності з 1 січня 2023 року.

Отже, можна констатувати посилення уваги до забезпечення психологічної допомоги ветеранам у діяльності Міністерства. Проте необхідно розробити ефективну систему переходу від військового до цивільного життя для адаптації військових, які перебувають в процесі звільнення з військової служби (зокрема тих, які будуть демобілізовані). В умовах воєнного стану це перш за все стосується осіб, які не можуть продовжувати військову службу за станом здоров'я або сімейними обставинами. Мінветеранів має відігравати ключову роль у розробленні необхідних нормативно-правових актів, а також у здійсненні практичної реалізації процесу переходу для відновлення довіри ветеранів до держави та забезпечення якісного процесу зміни військової кар'єри на цивільне життя.

Забезпечення розвитку ветеранського спорту може бути важливим чинником для реінтеграції ветеранів (особливо серед осіб з інвалідністю), проте потребує більшої міжвідомчої взаємодії Мінветеранів, Мінмолдспорту та Мінсоцполітики.

Одноразова грошова допомога

У зв'язку з новими викликами, які постали після повномасштабного вторгнення, підзаконні нормативно-правові акти у сфері соціально-правового захисту потребували нагального доопрацювання. Потрібно було визначити, що соціальний захист надається військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей не лише у разі участі в АТО, ООС, а й заходах після 24 лютого 2022 року. Також необхідно було врегулювати питання соціального забезпечення нових категорій осіб, які постали на захист держави, а саме військовослужбовців тероборони, членів добровольчих формувань територіальних громад та членів їхніх сімей.

Так, постановою від 20 травня 2022 року № 605⁵³ уряд визначив, що особи з інвалідністю, члени сімей загиблих мають право на ОГД в разі, якщо загибель або інвалідність настали внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ. До того ж право на ОГД також було поширено на військовослужбовців тероборони, членів добровольчих формувань територіальних громад та членів сім'ї у разі смерті вказаних категорій.

Також цією постановою КМУ уточнив, що члени сімей загиблих ветеранів та Захисників і Захисниць мають право на:

- позачергове забезпечення житлом і вважаються такими, що потребують поліпшення житлових умов, якщо проживають у комунальних чи непорядкованих стосовно умов населеного пункту квартирах;
- забезпечення безоплатними путівками до санаторно-курортних закладів та виплату компенсації вартості санаторно-курортного лікування;
- психологічну реабілітацію, соціальну та професійну адаптацію, забезпечення санаторно-курортним лікуванням;
- позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і підвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок.

Одним із перших рішень уряду після введення в Україні воєнного стану 24 лютого було прийняття постанови КМУ № 168 від 28 лютого 2022

⁵³ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : постанова КМУ від 20 травня 2022 року № 605. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2022-%D0%BF#Text>.

року⁵⁴, яка передбачає не лише матеріальну підтримку військовослужбовців, а й членів сімей загиблих Захисників і Захисниць під час воєнного стану.

Постанова регламентує, що сім'ї загиблих військовослужбовців мають право на отримання одноразової грошової допомоги (далі - ОГД) в розмірі 15 000 000 гривень, якщо смерть настала внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва), отриманого у період дії воєнного стану під час участі у бойових діях, але не пізніше ніж через 1 рік після поранення. Члени сімей загиблих можуть реалізувати це право з дня його виникнення, а саме з дати смерті, тобто без оформлення статусу.

У постанові від 27 вересня 2022 року № 1066⁵⁵ уряд уточнив, що члени сімей загиблих не матимуть права на отримання одноразової грошової допомоги, якщо вони:

- є громадянами рф, Білорусі або
- постійно проживають на територіях цих країн, або
- засуджені за державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору.

25 січня 2023 року Міноборони своїм наказом № 45⁵⁶ внесло деякі змін до порядку виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі військових ЗСУ. 01 лютого 2023 року подібні зміни були внесені МВС наказами № 51 та № 50, але щодо ОГД у разі загибелі військовослужбовців-прикордонників та нацгвардійців.

Наказами визначено, що 15 мільйонів буде виплачуватися поетапно:

- на першому етапі — 1/5 від призначеної суми ОГД;
- далі щомісячно, частками впродовж 40 наступних місяців — залишок невиплаченої суми ОГД (4/5 від призначеної суми).

Тобто відразу після смерті військового члени його сім'ї отримуватимуть три мільйони гривень, усю іншу сумму — частинами по 300 000 щомісячно.

Якщо члени сімей загиблих одночасно мають право на виплату ОГД відповідно до постанови КМУ № 168, про яку йшлося вище, та одноразової грошової допомоги або компенсаційної виплати, встановлених іншими актами законодавства, то здійснюється одна з таких виплат за їхнім вибором.

.....
54 Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова КМУ № 168 від 28 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>.

55 Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 : останова КМУ від 27 вересня 2022 року № 1066. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1066-2022-%D0%BF#n9>.

56 Про затвердження Порядку і умов призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період воєнного стану : наказ Міністерства оборони України № 45 від 30 січня 2023 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2023/45_nm.pdf.

У контексті ОГД принагідно відзначити **позитивні зміни** законодавства, а саме прийняття Закону № 2489-ІХ від 29.07.2022⁵⁷, який передбачає право отримати одноразову грошову допомогу в більшому розмірі у разі встановленні вищої групи інвалідності або більшого відсотка втрати працездатності незалежно від строку, що пройшов з моменту встановлення первинного висновку МСЕК. Така ж можливість надається на випадок, якщо змінено причинний зв'язок групи інвалідності, що дає право на отримання виплати в більшому розмірі. Крім того, Закон № 2489-ІХ уточнює, що виплата ОГД у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, чи особи, звільненої з військової служби, смерть якої настала протягом року після звільнення, здійснюється без урахування раніше виплачених сум допомоги у зв'язку з частковою втратою працездатності чи встановленням інвалідності.

Прийняття парламентом цього закону зумовлене рішенням Конституційного Суду України № 1-р(ІІ)/2022 від 6 квітня 2022 року⁵⁸. У конституційній скарзі зазначалося про невідповідність Конституції України встановленої Законом України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" норми, відповідно до якої перерахування ОГД для військовослужбовців (військовозобов'язаних або резервістів) можливе тільки впродовж 2 років (п. 4 ст. 16-3). У разі зміни групи інвалідності, її причини або ступеня втрати працездатності понад дворічний термін після первинного встановлення інвалідності виплата ОГД у більшому розмірі не здійснювалася. Конституційний Суд України зробив висновок, що встановлені оспорюваними приписами закону обмеження є не виправданими та такими, що непропорційно обмежують право на посилений соціальний захист військовослужбовців. До того ж КСУ зауважив, що досвід роботи закладів охорони здоров'я не свідчить, що погіршення стану здоров'я військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів не може настати після спливу дворічного строку. Також КСУ зазначив, що Закон не регулює питань пропуску такого строку з певних поважних підстав, зумовлених обставинами непереборної сили.⁵⁹

Виплата допомоги до 5 травня

Однією із найпопулярніших серед ветеранів є виплата до 5 травня, хоча й фактично вона не впливає на добробут ветеранів після повернення до цивільного життя. Мінветеранів, відповідно до положення про

⁵⁷ Про внесення змін до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України № 2489-ІХ від 29.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2489-IX#Text>.

⁵⁸ Рішення Конституційного Суду України № 1-р(ІІ)/2022 від 6 квітня 2022 року у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 163 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/1-rii2022>.

⁵⁹ Допис ГО "Юридична сотня" від 09.04.2022. Facebook. URL: <https://z-upload.facebook.com/yursotnya/posts/4955937074502339>.

міністерство⁶⁰, формує та реалізує державну політику щодо надання такої виплати.

Щороку уряд приймає постанову, яка визначає розмір допомоги до 5 травня та порядок її виплати. У 2022 році⁶¹ розмір такий же, як і був у 2021 році, хоча Конституційний Суд України неодноразового вказував на неконституційність такого механізму, адже ветерани мають право на отримання грошової допомоги в розмірі, який залежить від розміру мінімальної пенсії, встановленої на відповідний рік⁶². Так, замість запропонованих півтори тисячі гривень, учасники бойових дій мали б отримати приблизно 9 тисяч гривень.

Після початку повномасштабного вторгнення в парламенті було зареєстровано законопроект № 7295⁶³, що пропонує замінити “виплату до 5 травня” на виплату до Дня Незалежності. 21 вересня 2022 року проєкт було прийнято за основу зі скороченням строку підготовки, проте в другому читанні він так і не розглядався. У разі підтримання проєкту в цілому, він набере чинності з 1 січня 2023 року.

Виплати та надбавки до пенсій особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та членам їхніх сімей

Наприкінці липня парламент підтримав законодавчу ініціативу депутатів та прийняв Закон № 2454-IX⁶⁴, який встановлює щомісячну грошову виплату для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною у зв'язку з участю в захисті суверенітету та територіальної цілісності, та їхніх членів сімей у разі загибелі. Виплата повинна здійснюватися щомісяця з дня звернення у таких розмірах:

- для Героїв України, яким починаючи з 2014 року вручено орден “Золота Зірка”, — 3 мінімальних заробітних плати;
- для осіб, яких починаючи з 2014 року нагороджено орденами Богдана Хмельницького трьох ступенів, — 2 мінімальних заробітних плати;
- для осіб, яких починаючи з 2014 року нагороджено орденами “За мужність” трьох ступенів або орденами княгині Ольги трьох ступенів, а також для членів сімей загиблих із числа осіб, які мають особливі заслуги перед Україною — 1 мінімальна заробітна плата.

Розмір вираховується з огляду на мінімальну заробітну плату, установлену на 1 січня календарного року.

60 Деякі питання Міністерства у справах ветеранів : постанова КМУ від 27 грудня 2018 року № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#top>.

61 Деякі питання виплати у 2022 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” і “Про жертви нацистських переслідувань” : постанова КМУ від 7 травня 2022 року № 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2022-%D0%BF#Text>.

62 Рішення Конституційного Суду у справі № 1-247/2018(3393/18) 27 лютого 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20#Text>.

63 Про внесення змін до деяких законів України щодо виплати грошової винагороди ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань : проєкт Закону № 7295 від 18.04.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39445>.

64 Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян : Закон України № 2454-IX від 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2454-IX#Text>.

Якщо особа одночасно має право на отримання щомісячної грошової виплати і пенсію відповідно до ЗУ “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною” чи підвищення пенсії, щомісячне довічне грошове утримання, державну соціальну допомогу, визначену ЗУ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про жертви нацистських переслідувань”, вона може обрати лише одну з виплат.

Закон визначає, що порядок виплат встановлює уряд, проте наразі його ще не прийнято. Тож КМУ має час на розроблення і прийняття відповідного порядку до 1 січня 2023 року, адже саме з цієї дати набирає чинності Закон № 2454-IX.

Також нещодавно в парламенті було зареєстровано ще один законопроект, який має на меті встановити додаткові соціальні гарантії сім'ям, які втратили годувальника під час відсічі та стримуванні збройної агресії рф. Йдеться про проект закону № 8123 від 11.10.2022⁶⁵. Пропонується встановити, що особі, яка має право на пенсію за особливі заслуги за віком (по інвалідності, за вислугу років), у разі втрати годувальника, який загинув (помер) під час проходження військової служби та який починаючи з 2014 року брав участь у відсічі та стримуванні збройної агресії рф, перебуваючи безпосередньо в районах бойових дій, до пенсії може бути одночасно встановлено дві надбавки:

1. за особисті заслуги перед Україною;
2. за заслуги померлого годувальника-військовослужбовця.

Наразі законопроект ще не розглядався, проте у своєму висновку⁶⁶ від 9 листопада головний комітет рекомендував включити проект до порядку денного та за наслідками розгляду в першому читанні прийняти його за основу.

Гарантії у сфері житлового забезпечення

Після повномасштабного вторгнення рф на територію України питання житлового забезпечення постало ще гостріше з огляду на масові руйнування не лише в прифронтовій зоні. Це дало поштовх уряду сприяти ветеранам та членам їхніх сімей у забезпеченні житлом, навіть якщо вони мають майнові права чи право власності на нерухоме майно, що було зруйноване чи стало непридатним для проживання внаслідок збройної агресії рф.

Так, постанова КМУ від 20 травня 2022 року № 605⁶⁷ визначає, що ВПО з числа УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів їхніх сімей та чле-

⁶⁵ Про внесення змін до статті 6 Закону України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною” : проект Закону № 8123 від 11.10.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40637>.

⁶⁶ Висновок Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів від 09.11.2022 щодо законопроекту № 8123 від 11.10.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1539105>.

⁶⁷ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : постанова КМУ від 20 травня 2022 року № 605. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2022-%D0%BF#Text>.

нів сімей загиблих ветеранів та Захисників мають право на постановку на квартирний облік незалежно від наявності майнових прав чи прав власності на нерухоме майно, якщо їхнє житло зруйноване чи стало непридатним для проживання внаслідок збройної агресії РФ, розташоване в областях, що визначаються розпорядженням КМУ № 204, а саме у Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській (+м. Київ), Луганській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській області.

Деякі зміни також стосуються пільгового кредитування будівництва (реконструкції) і придбання житла. Уряд прийняв низку рішень⁶⁸, що дозволяють відстрочити платежі за кредитом, протягом якого позичальник може звільнитися від внесення платежу з погашення кредиту та відсотків за користування ним, якщо об'єкт нерухомого майна було знищено або пошкоджено з 24 лютого 2022 року внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ.

Якщо майно знищене, то відстрочення встановлюється до моменту отримання позичальником компенсації, якщо пошкоджене — до 1 року з можливістю продовження такого строку з урахуванням ступеня та обсягів пошкодження. Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву має право реструктуризувати борг позичальника до відновлення його платоспроможності, зокрема шляхом розстрочення сплати заборгованості, надання пільгового періоду, протягом якого переносяться строки внесення платежів з погашення кредиту та відсотків за користування ним, збільшення строків кредитування, але не більше ніж на 60 місяців.

Для відстрочення платежів позичальник повинен подати відповідну інформацію до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ.

Нагадаємо, що право на такі пільгові кредити мають, зокрема, внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій тощо.

У зв'язку з частими обстрілами деяких територій України, активними бойовими діями та окупацією багато громадян переміщалися до більш безпечних регіонів України, а тому була потреба у визначенні, що право на отримання одноразової грошової допомоги за неотримане житло, яку вже було призначено, але не виплачено, зберігається навіть у разі переміщення.

Так, Мінветеранів оприлюднило проєкт⁶⁹ для громадського обговорення щодо врегулювання деяких нюансів виплати грошової компенса-

68 Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо питань пільгового кредитування будівництва (реконструкції) і придбання житла : постанова КМУ від 08 жовтня 2022 року № 1132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2022-%D0%BF#Text>.

Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла : постанова КМУ від 12 жовтня 2022 року № 1153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D0%BF#Text>.

69 <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-28-bereznia-2018-r-214>.

ції за житло учасникам бойових дій, які отримали статус через участь у війнах на території інших держав. Проект пропонує:

- установити, що за особами, щодо яких уже було прийняте рішення про надання грошової компенсації і не виплачено на території проведення бойових дій, зберігається право на її отримання, навіть якщо особа перемістилася з визначеної адміністративно-територіальної одиниці;
- визначити, що особи, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду у зв'язку з вчиненням злочину проти України, не мають права на компенсацію;
- надати право комісії на відстрочення прийняття рішення про відмову у призначенні грошової компенсації, якщо заявник має у власності житло, яке було пошкоджене чи зруйноване внаслідок збройної агресії рф;
- визначити механізм виплати грошової компенсації уповноваженому члену сім'ї в разі смерті одержувача грошової компенсації тощо.

Також зовсім нещодавно, 10 листопада, було зареєстровано законопроект № 8200⁷⁰, що пропонує не додавати в щомісячну або щорічну податкову декларацію та не включати до місячного (річного) оподаткованого доходу компенсацію за житло, що виплачується військовослужбовцям, а також ветеранам війни та членам їхніх сімей, сім'ям загиблих ветеранів, Захисників і Захисниць України. Крім цього, пропонують не включати до місячного (річного) оподаткованого доходу компенсацію першого внеску та частину процентної ставки, частину суми повернення кредиту, що надається за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів на придбання житла вказаним особам.

Освіта

Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"⁷¹ передбачає, що учасники бойових дій та їхні діти мають право на державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти. Постанова КМУ від 23 листопада 2016 року № 975⁷² деталізує, які саме гарантії входять до державної цільової підтримки. Серед них є, зокрема, першочергове переведення на місця державного (регіонального) замовлення, проте донедавна така процедура не була врегульована.

⁷⁰ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки ветеранів війни, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : проект Закону № 8200 від 10.11.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40803>.

⁷¹ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України № 3551-XII від 22 жовтня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

⁷² Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти : постанова КМУ від 23 листопада 2016 року № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#n88>.

Так, постановою від 28 жовтня 2022 року № 1224⁷³ Кабмін затвердив порядок переведення на бюджет окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які зараховані до 2021 року включно на контракт. Ідеться про:

- перша категорія — діти загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України (до 23 років);
- друга категорія — учасники бойових дій, особи з інвалідністю, отриманою внаслідок війни;
- третя категорія — діти учасників бойових дій, осіб з інвалідністю, отриманою внаслідок війни (до 23 років);
- четверта категорія — особи, які проживають на тимчасово окупованій території України (або перемістилися з таких територій) в умовах воєнного стану, на території проведення воєнних дій, у тимчасовій окупації, оточенні або блокуванні.

Переведення на бюджет здійснюється у визначеній черговості за рахунок вакантних (вивільнених) місць, невикористаних місць державного замовлення, збільшення обсягу державного замовлення.

Порядок визначає перелік документів, необхідних для переведення. Для кожної категорії він є окремим.

Отже, можемо зробити висновок, що програми із забезпечення житлом Міністерством розвиваються та забезпечуються. З року в рік на них виділяється більше фінансування, що дозволить пришвидшити рух квартирної черги. Під час воєнного стану було значно змінено також виплату одноразової грошової допомоги членам родин загиблих Захисників. Що стосується допомоги до 5 травня - вона має бути модернізована, адже на її фінансування спрямовується одна з найбільших бюджетних програм, натомість така виплата один раз на рік не має суттєвого впливу на добробут ветерана та не надає йому жодних додаткових механізмів для досягнення добробуту самостійно. У сфері освітніх гарантій необхідно врахувати потреби держави щодо відбудови та відновлення та індивідуальні потреби та навички ветеранів, які будуть повертатися до мирного життя.

73 Про затвердження Порядку переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб : постанова КМУ від 28 жовтня 2022 року № 1224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1224-2022-%D0%BF#Text>.

Розвиток ветеранського бізнесу

Міністерство у справах ветеранів неодноразово декларувало необхідність розвитку та підтримки ветеранського бізнесу в Україні. Було створено Український ветеранський фонд (УВФ), який здійснює підтримку бізнес-ініціатив ветеранів та їхніх сімей⁷⁴. Як нагадає Мінветеранів, Український ветеранський фонд розпочав роботу з січня 2022 року як державна установа, створена з метою реалізації проєктів, спрямованих на повернення захисників та захисниць до активного мирного життя. Як і Міністерство у справах ветеранів, УВФ намагається здійснювати свою діяльність на основі аналітичних даних та соціологічних досліджень. Наприклад, Український ветеранський фонд опублікував результати дослідження портрету ветеранів російсько-української війни, метою якого було:

- сформувати образ ветерана російсько-української війни (станом на 23 лютого 2022 року): якого віку, статі, яку має освіту, чи користується пільгами, який має стан здоров'я, де працює/працювала/вчилася/вчилася;
- визначити, які потреби мають ветерани, їхні сім'ї, зокрема сім'ї померлих/загиблих;
- визначити статус ветеранів станом на серпень 2022 року: воюють, поранені, не повернулися до війська;
- спрогнозувати потреби ветеранів та їхніх родин після 2022 року;
- визначити ставлення суспільства до ветеранів.

Дослідження здійснив Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів України у липні-серпні 2022 року у співпраці з соціологічною групою "Рейтинг" та Texty.org.ua⁷⁵.

Відповідно до постанови КМУ, кошти УВФ під час воєнного стану першочергово спрямовуються на допомогу ветеранам та членам їхніх сімей, які зараз воюють у складі Збройних Сил або добровольчих формуваннях територіальних громад, а також на фінансування заходів щодо створення умов для інтеграції евакуйованих ветеранів та членів їхніх сімей⁷⁶.

Так, до кінця воєнного стану ветерани та члени їхніх сімей, які набули статусу ВПО, можуть подати заявку на отримання відшкодування купівлі товарів, необхідних для ведення власної справи, у розмірі **до 20 000 гривень**. В рамках програми "Варто" Український ветеранський фонд пропонує також фінансування бізнесу ветеранів та членів їхніх родин на конкурентній основі. Фінансування здійснювалося в сумі від 500 000 до 1 000 000 грн.

У разі правильного заповнення заявки ветерани зможуть отримати відшкодування протягом 10 днів після схвалення документів⁷⁷.

⁷⁴ Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/>.

⁷⁵ Портрет ветерана. URL: https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana/.

⁷⁶ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду : постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2022-%D0%BF#Text>.

⁷⁷ URL:<https://www.facebook.com/mva.gov.ua/posts/324217763223723>.

До УВФ могли також звернутися громадські організації, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей, можуть подати заявку на фінансування своїх проєктів до Українського ветеранського фонду.

Претендувати на фінансування могли громадські об'єднання:

- зареєстровані відповідно до вимог законодавства не пізніше ніж за 2 роки до отримання фінансової підтримки;
- мають статус неприбуткової організації;
- до статутної діяльності яких належать питання щодо захисту прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей.

Такі громадські об'єднання мали змогу отримати фінансування для проєктів на суму від 500 тис. грн до 1 млн грн⁷⁸.

Також було проведено конкурс для фінансування проєктів ветеранських ГО, які були зареєстровані не пізніше ніж за 6 місяців до 22 червня 2022 року, конкурсні проєкти яких спрямовані на:

- формування громадянської ідентичності та підвищення рівня національно-патріотичного виховання;
- героїзацію образу ветеранів війни, загиблих (померлих) ветеранів війни, а також загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України;
- сприяння працевлаштуванню ветеранів війни та започаткуванню ними власної справи, підтримку ветеранських підприємницьких ініціатив;
- роз'яснення прав і гарантій ветеранам війни та членам їхніх сімей, моніторинг їх реалізації;
- соціальну адаптацію ветеранів війни, психологічну допомогу ветеранам війни та членам їхніх сімей, членам сімей загиблих;
- розвиток фізичної культури і спорту серед ветеранів війни та членів їхніх сімей;
- підвищення організаційної спроможності ГО ветеранів війни;
- відзначення святкових, пам'ятних та історичних дат, пов'язаних із вшануванням та увічненням пам'яті ветеранів війни, захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, формуванням соборності та державності, проголошенням незалежності України, відвідування військових поховань і військових пам'ятників⁷⁹.

⁷⁸ URL: https://veteranfund.com.ua/contests/varto_go.

⁷⁹ Мінветеранів запрошує громадські об'єднання ветеранів війни до участі у конкурсі. URL: <https://mva.gov.ua/jua/news/minveteraniv-zaproshuye-gromadski-obyednannya-veteraniv-vijni-do-uchasti-u-konkursi>.

Але на початку 2023 року уряд вніс деякі зміни до порядку надання⁸⁰:

- мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу;
- грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства;
- грантів для створення або розвитку тепличного господарства.

Так, відтепер мікрогранти можуть фінансуватися не лише благодійними пожертвами, гуманітарною допомогою, грантами та дарунками, що надходять на рахунок Мінекономіки, а й бюджетними коштами та коштами Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Змінено умови надання грантів для садівництва, ягідництва та виноградарства:

- у розмірі не більше 70 % вартості проєкту висадки насаджень, але не більше 10 000 000 гривень відповідно до суми на один гектар;
- виключно для висадки не більше 25 гектарів насаджень з установленням системи зрошення та водозабору.

Деякі зміни також торкнулись умов отримання грантів для тепличного господарства. Такі гранти тепер надаються на будівництво 1000 модульних теплиць у розмірі не більше 70 % вартості проєкту, але не більше 7 мільйонів гривень. Усі наступні заявки фінансуватимуться за такими ж умовами.

Мінветеранів підтримує ветеранські бізнеси не лише шляхом фінансування, а й надання інших вигідних пропозицій. Наприклад, нещодавно міністерство та мережа супермаркетів "Сільпо" підписали Меморандум про співпрацю. Ветерани-підприємці мають змогу подати заяву та за результатами її розгляду представляти свою продукцію під торговою маркою "Створено Захисниками" на полицях мережі "Сільпо".⁸¹

Окрім підтримки бізнесу ветеранів та діяльності ветеранських ГО, Український ветеранський фонд також здійснює підтримку ветеранів та членів їхніх сімей, насамперед тих, які беруть участь у відсічі збройної агресії, зокрема у складі добровольчих формувань територіальних громад, шляхом оплати послуг з організації надання цілодобової підтримки засобами телекомунікаційного зв'язку. 27 червня запрацювала безкоштовна гаряча лінія кризової допомоги та підтримки ветеранів і їхніх сімей від Українського ветеранського фонду.

Номер телефону: +38 (067) 400 46 60.

Графік роботи: щодня з 10:00 до 20:00.

Як повідомляє Мінветеранів, на гарячій лінії працюють кваліфіковані фахівці, які мають досвід надання екстреної допомоги в кризових ситуа-

⁸⁰ Про внесення змін до порядку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 : постанова Кабінету Міністрів України від 17 січня 2023 року № 39. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadkiv-zatverdzhenykh-po-a39>.

⁸¹ <https://mva.gov.ua/ua/news/veteranam-pidpriyemcyam-proponuyut-vistavlyati-produkciyu-u-merezhi-ukrayinskih-supermarketiv>.

ціях і перед пройшли спеціальне навчання⁸².

Розвивається також система урядових грантів для підприємців (без поділу на ветеранський та інший бізнес) - на розвиток тепличного господарства, саду, система пільгового кредитування тощо.

Щодо фінансування ветеранських ГО за рахунок бюджетних коштів, КМУ обмежив цю ініціативу на час воєнного стану та визначив, що у разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану бюджетні кошти можуть спрямовуватися лише за напрямками, як-от:

- здійснення Мінветеранів заходів з відвідування військових поховань і військових пам'ятників;
- відзначення святкових, пам'ятних та історичних дат, пов'язаних із вшануванням ветеранів війни, жертв нацистських переслідувань та політичних репресій, захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, формуванням соборності та державності, проголошенням незалежності України;
- виконання проєктів і заходів щодо вивчення та розвитку ветеранського руху, відповідно до плану, затвердженого Мінветеранів на відповідний рік.

Додатково уряд визначив, що моніторинг використання коштів може проводитися шляхом відвідування заходів, що передбачені планом, проведення анкетування, збору та аналізу інформаційних матеріалів, звітів переможця конкурсу, інформації в засобах масової інформації тощо. Такі результати будуть враховуватися під час проведення конкурсу наступного року⁸³.

Підтримка бізнесу є важливим чинником у процесі реінтеграції ветерана, проте наразі така діяльність держави користується незначним суспільним попитом в першу чергу через участь ветеранів у захисті України. Тому доцільним видається розширювати підтримку ветеранського підприємництва, залучаючи до цього також членів сімей ветеранів.

⁸² Український ветеранський фонд запустив гарячу лінію кризової допомоги та підтримки для ветеранів та їхніх родин. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/ukrayinskij-veteranskij-fond-zapustiv-garyachu-liniyu-krizovoyi-dopomogi-ta-pidtrimki-dlya-veteraniv-ta-yihnih-rodin>.

⁸³ Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку громадських об'єднань ветеранів на виконання загальнодержавних програм (проєктів, заходів), заходи з відвідування військових поховань і військових пам'ятників та з відзначення святкових, пам'ятних та історичних дат. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadku-vykorystannia-koshtiv-peredbachenykh-uderzhavnomu-s895-120822>.

Висновки

З огляду на наведене можемо зробити висновок, що діяльність Міністерства у справах ветеранів України після 24.02.2022 не є значущою для більшості представників його цільової аудиторії. Серед позитивних зрушень - можна виокремити стабільне прагнення до вирішення житлових проблем ветеранів, збільшення фінансування відповідних бюджетних програм, а також посилення підтримки підприємницьких ініціатив ветеранів. В умовах воєнного стану важливою є діяльність з реабілітації та психологічної допомоги, наразі отримувати таку допомогу ветеран може разом із сім'єю.

Серед задекларованих планів діяльності Мінветеранів можна виокремити індивідуалізацію державних послуг, потребу у реформуванні пільгової підтримки ветеранів, яка не спрямована на висловлення поваги та не забезпечує добробут ветерана, а також необхідність забезпечити ефективну та швидку адаптацію ветерана до мирного життя після завершення ним військової кар'єри. Проте наразі такі плани потребують належного законодавчого та підзаконного регулювання, із відповідним фінансово-економічним обґрунтуванням для уникнення подальшої декларативності державної підтримки ветеранів, що може призвести до збільшення соціальної напруги.

